

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2023

катысуымен жусан-тырсалы және дәнді-лесс-жусан өсімдіктерінің астында қалыптасатын сортаңдары бар. Ашық каштан қалыпты және сортаң топырақтар зоналық болып табылады. Шыңғыстаудың етегінде табиғи кешендер сортаңдарда жусан-баялыш өсімдіктерімен жабылған.

Ұсақ шоқылардың оңтүстік-шығысында, Балқаш-Алакөл және Зайсан ойпаттарында таудың шөлдік ландшафттары айқын көрінеді. Климаттың құрғақшылығы және тұзды топырақ түзуші жыныстардың таралуы сұр жусанды, эфемерлі-сұр жусанды, боял-сұр жусанды өсімдіктермен ұсынылған, сұр қоңыр сортаң және такыр тәрізді топырақтары бар қоңыр қалыпты топырақтарда бұйырғын қауымдастықтарының қатысуымен аймақтың қазіргі өсімдіктерін анықтады. Ұсақ шоқылардың кең алқаптарында және Балқаш-Алакөл ойпатында жусаннан басқа терескен, баялыш, тасбұйырғын және т. б. кездеседі. Шөлді аймақтың құмды массивтерінде жүзгүндердің әр түрлі түрлері басым, ал ең төменгі жерлерді ши, қияқ және т. б.

Осылайша, Шығыс Қазақстанның табиғи факторлары мен жағдайларының өзара шартты әсері ландшафттардың аумақтық саралануын айқындайды. Айта кету керек, зерттеу саласы бірқатар ерекшеліктеріне байланысты өзінің ерекшелігімен ерекшеленеді: орналасу сипаты, жер бедері мен климаттың әртүрлілігі, негізінен жан-жақты орналасқан және өсімдік жамылғысының, флораның түрлік және популяциялық құрамының алуан түрлілігін анықтайтын топырақ құрамы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Исаченко А.Г. Ландшафттану және физика-географиялық аудандастыру: университеттерге арналған оқулық. — М.: Жоғары мектеп, 1991. — 366 б.
2. Солнцев н. а. ландшафт туралы ілім: таңдалған жұмыстар / Н. А. Солнцев; ММУ им. М. В. Ломоносов, Геогр. фак.. -М.: ММУ баспасы, 2001. - 383 б.
3. Сочава в. Б. геожүйелер туралы ілімге кіріспе. - Новосибирск: Ғылым, 1978. - 318 Б.
4. Қазақстан Республикасының Ұлттық атласы / ред.А. Р. Медеу және т. б. – Алматы, 2010. – Т. – 150 Б.
5. Қазақ КСР ландшафтық картасы / ред.Н. А.Гвоздецкий. – Алма-Ата, 1978. –1 Б.

ӘӨЖ 372.891

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ БОЙЫНША ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БЕЙІМДІК ОҚЫТУДЫҢ РӨЛІ

Тусупбекова Алтынай Бауыржановна

tusupbekova98@inbox.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ 7М01524 мамандығының 1 курс магистранты, Астана,
Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - Сагинов Қайрат Мырзабаевич Ph D, физикалық және экономикалық география кафедрасының аға оқытушысы

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарының бірі - білім беруге жалпыға бірдей қол жетімділіктің гуманистік принципі, яғни білім беру жүйесі оқушылардың дамуы мен дайындығының деңгейі мен ерекшеліктеріне бейімделуі керек. Барлық балаларға білім беру мүмкіндіктерін беру идеясы, қабілеттер мен мүмкіндіктердің, мәдениеттің немесе әлеуметтік мәртебенің айырмашылығына қарамастан, адам санасына көбірек енеді. Осындай балалар оқу тәрбие үдерісіне толық қанды мүше ретінде қатыстыру

міндеті гуманистік педагогиканың және инклюзивті білім берудің басты миссиясы болып келеді.

Мектептің білім беру жүйесін дамытудың әдіснамалық негіздемесі ретінде бейімделу тәсілінің маңызды белгілерін ашу. Оқытудағы бейімдік тәсілдің өзектілігі айқын, өйткені қазіргі мектептің қазіргі даму жағдайында бейімдік білім беру түлектердің бастапқы мүмкіндіктерін теңестіруге мүмкіндік беретін білім алушыларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсететін әлеуметтік амортизатор рөлін атқаруы керек.

Бейімделу тәсілінің мәні мынада: адамның биологиялық және әлеуметтік өмірінде бейімделу сәттілікке жетелейді, өйткені әр адамның өмірінде сәттілікке жету үшін стресстің оңтайлы деңгейін табу керек және бейімделу энергиясын туа біткен ерекшеліктер мен қалауларға сәйкес келетін қарқынмен және бағытта жұмсау керек. Қазіргі мектеп білім беру процесіне қатысушыларға педагогикалық қолдау көрсету арқылы бейімделу энергиясын ұтымды жұмсауға жағдай жасайды.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде оны жүзеге асырудың тиімділігін арттыруға бағытталған инклюзивті білім берудің адаптивті технологиялары дамуда. Адаптивті технологияларға мыналар жатады:

- ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға инклюзивті білім беруді іске асырудың арнайы шарттары.
- арнайы білім беру бағдарламалары мен оқыту мен тәрбиелеу әдістерін, арнайы оқулықтарды, оқу құралдары мен дидактикалық материалдарды, ұжымдық және жеке пайдалануға арналған арнайы техникалық оқыту құралдарын пайдалану, білім алушыларға қажетті техникалық қызмет көрсететін тьютордың (көмекшінің) қызметтерін ұсыну.
- топтық және жеке түзету сабақтарын жүргізу, білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдардың ғимараттарына кіруді қамтамасыз ету, сондай-ақ алған білімдерін, іскерліктері мен дағдыларын бағалауға бейімделген тәсілдерді қолдану және жалпы білім беру процесіне бейімдеу оқу пәндерін енгізу.

"Адаптивті оқыту" (adaptive learning) термині алғаш рет психолог және бихевиоризмнің негізін қалаушы Б.Ф. Скиннердің ғылыми еңбектерінде пайда болды, ол студенттерге сауалнама жүргізу және өткен материалды бекіту үшін оқу процесіне "оқыту машинасын" (1945) сипаттап, енгізді. [1] Скиннер Б. Ф. және оның ізбасарларының зерттеулеріне сүйене отырып, адаптивті оқыту оқу процесін басқару және оқушылардың білімін тексеруді автоматтандыру үшін заманауи платформалар мен жүйелер құратын ақпараттық-компьютерлік технологиялардағы прогресті ескере отырып одан әрі дамыды (Knewton, KhanAcademy, LinguaLeo және т. б.).

Бейімдік курстарды 1950-1960 жылдары Б.Ф. Скиннер, А. К. Краудер, Г. Паск сияқты ғалымдар әзірлей бастады, олар бағдарламалық оқытудың әртүрлі алгоритмдерін ұсынды. Олар алғаш рет адаптивті оқытудың бірнеше принциптерін анықтады:

* білім беру мазмұны кішкене бөліктерде ұсынылды;

* игерілген материалды тексеру оңтайлы таңдалған тапсырмалардың көмегімен жүзеге асырылды;

* жедел кері байланыс берілді.

Профессор Б. Ф. Скиннер жоғарыда аталған принциптер толықтырылған сызықтық оқыту алгоритмін ұсынды. Б. Ф. Скиннер әр оқушы үшін жеке қарқын енгізді, осыған сүйене отырып, оқушылар оқуға әр түрлі уақыт жұмсады, сонымен қатар материал күрделілігі төмен минималды блоктарға бөлінді. Профессор Скиннердің ізімен А. К. Краудер өзінің білім беру алгоритмін ұсынды, ол тармақталған деп аталды. Мұнда басқа принциптер жасалды. Оқытудың бастапқы кезеңі жеткілікті көлемді және күрделі сұрақтарды қамтитын модульдер болды. Келесі кезеңде оқушы күрделі сұрақтардан тұратын тестілеуден өтті. Егер білім алушы оларды жеңе алмаса, ол материалды тағы бір рет сол материалды қарапайым және егжей - тегжейлі жеткізуді қамтитын шағын модульдерді қолдана отырып өткізді.

Дифференциалды оқыту траекториялары алғаш рет әр оқушы бағдарламаның финалына өз жолымен өткен кезде құрылды[2].

Гордон Паск әр оқушы үшін оқудың барлық кезеңдерінде жеке қиындық деңгейі сақталған кезде бейімделген білім беру алгоритмін ұсынды. 1970 жылдардың ортасына қарай білім беруді жекелендіру тұжырымдамасы дамыды, онда оқушы білім беру процесінің субъектісі ретінде әрекет етеді, оған жеке білім беру траекториялары мен маршруттарын қолдана отырып, білім беру процесін жобалау және жүзеге асыру әдісі байланысты болады. Бұл дегеніміз, білім алушы өзіне ең қолайлы мақсаттарды дербес анықтай алады, оқу қарқынын басқара алады, өз мақсаттарын жүзеге асыруға лайықты тапсырмаларды таңдай алады, сондай-ақ оларды тексеру тәсілдерін таңдай алады [3].

Қазіргі кезеңде адаптивті білім беру неғұрлым дамыған тұжырымдама болып табылады және келесі құрылымдық элементтерді қамтиды:

1. даралау заманауи білім беру процесінің қажетті шарты ретінде;

2. жеке білім беру мақсаттарына сәйкес құрылған білім беру бағдарламалары мазмұнының өзгергіштігі;

3. мақсатты және негізді құрылған бағдарламалық циклдарда көрсетілген оқытудың циклдік сипаты;

4. мотивациялық-құндылық компоненті білім беру процесін қол жеткізілген нәтижелердің биіктігі және оларға қандай "бағамен" қол жеткізілгені тұрғысынан қарастырады;

5. білім беру процесінің тұтастығы-бұл оның барлық компоненттерінің бірлігі мен үйлесімді өзара әрекеттесуі;

6. өзектілігі-білім беру бағдарламасының мазмұнының білім алушылардың ақпараттық қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесі;

7. тәлімгерлік оқушыларды бейімдеу және кәсіби дамыту жүйесі ретінде.

Бейімдік білім қазір күрделі алгоритмдер арқылы оқыту модельдерін құруға мүмкіндік беретін бейімді технологиялар түрінде ұсынылған. Ол үшін білім беру моделін қайта құру қажет. Оқыту нәтижесі иерархиялық түрде ұйымдастырылуы керек көптеген жеке дағдыларға бөлінеді, яғни бір дағды екіншісінен туындауы керек. Сондай-ақ, бейімдік білім беру моделіне тесттер кіреді, олар білім берудегі олқылықтарды ғана емес, сонымен қатар оқушының оқу процесіне сүйене алатын жеңімпаз жақтарын да анықтауы керек. Уақыт бойынша тапсырмаларды бөлу, жаттығу жиілігі, қайталау жиілігі, білім модулін аяқтаған кезде тестілеу өте маңызды мәселе болып табылады. Адаптивті білім беру жүйесінің өзі модульдер тізбегін анықтап, оқытудың келесі кезеңінде белгілі бір дағдыларды дамытуды ұсынуы керек. Метакогнитивті компонентті ескеру өте маңызды, яғни, білім алушының өз білімі мен материалды игеруін бағалау мүмкіндігі. Жүйе оқушының келесі модульге өтуге психологиялық дайындығын ескермеуі мүмкін, ол өз білімінің жаңа бөлігіне дайын екеніне сенімді болуы керек.

Бұл білім беру тетіктері жекелендірілгенге негізделген оқытуға деген көзқарас, егер тереңірек қарастырылса, келесі элементтерден тұрады:

* ағымдағы және ұзақ мерзімді мақсаттарын ескере отырып, оқушының өзі құрастыратын жекелендірілген оқу жоспары;

* пәндік білімдегі сынамаларды анықтауға бағытталған "ақылды" диагностика;

* сәйкес оқу стилін көрсететін жеке профиль;

* білім беру мақсаттарын саналы түрде іске асырудың білім беру стратегиялары;

* әр түрлі қиындық деңгейлеріндегі вариативті тапсырмалардың артық саны, олардың ішінен студент өз мақсаттарына жету үшін өту керек тапсырмаларды өз бетінше таңдайды.

Бейімделу тәсілі аясында оқушы сонымен қатар эмоционалды интеллект, аналитикалық ойлау, стресске төзімділік, қарым-қатынас, бастамашылық сияқты әмбебап құзыреттіліктерді дамытады. Бұл жағдайда жеке білім беру оқушыға кәсіби құзыреттілікті арттыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, оның жеке басын одан әрі дамытады деп айтуға болады. Әр оқушының өзінің табиғи физиологиялық және психологиялық ерекшеліктері,

өзіндік қарқыны, оқу материалын қабылдау және игеру тәсілі, даму деңгейі бар. Бұл дегеніміз, оқушының сабақта өзін - өзі жүзеге асыруының шарттары келесі шарттар болып табылады: 1) танымдық мүмкіндіктерді, есте сақтау, ойлау ерекшеліктерін есепке алу; 2) оқу материалын игерудің ыңғайлы жылдамдығы; 3) қолда бар білім қорын есепке алу; 4) ақпаратты қабылдау және беру ерекшеліктерін есепке алу; 5) оқу бөлігінің қайталану қажеттілігін есепке алу материал.

Біздің жүйеміздің алдына қоятын міндеттер: бейімдеп оқыту арқылы ерекше білім еру қажеттілігі бар оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру, оқушыны сабақта негізгі және қосымша негізгі материалдармен қамтамасыз ету; оқушының сабаққа дайындық дәрежесін анықтау; сабақта оқыту; оқушының тапсырмаларының орындалуын бақылауды ұйымдастыру; оқушылардың білімін тексеруді ұйымдастыру; бақылау нәтижелерін талдау. Адаптивті интеллектуалды оқыту жүйесін құру үшін біз оқушының жеке факторларын, психологиялық ерекшеліктерін, жеке білімін ескереміз, яғни оқушының моделіне сүйенеміз [5].

География сабақтарындағы оқушылардың ақыл-ой белсенділігі көбінесе мұғалімнің оқу материалын қалай ұсынатынына және оқушылардың оқу іс-әрекетін қалай ұйымдастыратынына байланысты. Оқу іс-әрекетіне деген көзқарасты қалыптастыруда зерттелетін материалдың мазмұны, оның жаңашылдық дәрежесі маңызды. Танымдық белсенділікті белсендірудің тиімді әдісі-оқушылардың зерттелетін құбылыс пен ғылыми тұжырымдама туралы идеялары арасында қайшылықтар тудыру. Әңгімелесу кезінде мұғалім оқушының ой-өрісін оятып, оның танымдық іс-әрекетін дамытатын сұрақтар қоюы керек.

Осылайша, адаптивті білім-бұл оқушының жеке қабілеттері мен қажеттіліктерін ескеруге бағытталған заманауи тәсіл. Электрондық оқыту орталары білім беру саласында көбірек қолданыла бастады, дәл осы процесс ақпараттық және педагогикалық технологиялар білім беру субъектілері мен оқу іс - әрекетінің жаңа ақпараттық технологияларды қолдана отырып, сәтті өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін тәжірибеде адаптивті білім беруді мүмкін етеді. Бұл білім беру процесінің бейімделуін қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Палмэр Д. Концептуальные основы бихевиоризма Скиннера // Вестник новосибирского государственного университета. Серия: Психология. – 2013. – № 2. – С. 90-113.
2. Самофалова М.В. Адаптивное обучение как новая образовательная технология // Гуманитарные и социальные науки. Южный федеральный университет. С. 3-7.
3. Кречетов И.А. Принципы реализации технологии адаптивного обучения // Современное образование: проблемы взаимосвязи образовательных и профессиональных стандартов: матер. международ. науч.-методич. конф. Томск, 2016. С. 116-118.
4. Лежнина Л.В. Индивидуальный образовательный маршрут как инновация в профессиональной подготовке // Стандарты и мониторинг в образовании. 2009. №2. С. 21-25.
5. Туринова Н.П. Алгоритм построения личностной траектории обучения // Образование в современной школе. 2006. №4. С.48-54.

ӘӨЖ:911.2(574)075

«ГЕОГРАФИЯ» ПӘНІ БОЙЫНША ТАБИҒАТ КЕШЕНДЕРІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН АНТРОПОГЕНДІК ФАКТОРЛАР ТАҚЫРЫБЫНДА БІЛІМ БЕРУ ӘДІС ТӘСІЛДЕРІ

Турсынбек Жанбота

Tursunbekzanbota@gmail.com

«Б01524- география мұғалімдерін даярлау» мамандығының 3 курс студенті